

Elit diskurzus, politikai identitás és polarizáció Magyarországon

Janky Béla

(In.: Társadalmi Riport 2020, szerk.: Kolosi Tamás, Szelényi Iván, Tóth István György, Budapest)

10.61501/TRIP.2020.20

1. Bevezetés

2015 tavaszától jelentősen megváltoztak a közéleti diskurzus jellemzői Magyarországon. Az akkor kialakult új típusú közbeszéd egyik fontos jellemzője, hogy a kormányzati kommunikáció törekvéseivel összhangban a választók mindennapi életét kevésbé befolyásoló témák kerültek a figyelem középpontjába. A másik fontos jellemzője, hogy ezekben a témákban a kormányzat konfliktuskereső, nem feltétlenül a medián szavazó preferenciáinak megfelelő álláspontokat hirdetett – meglehetősen intenzív módon. A közvélemény-kutatási adatok arra utalnak, hogy a kormányzat ezekben a témákban idővel meggyőzte a szavazók egy jelentős hányadát saját álláspontjáról. A közvélemény ilyen irányú változásának alapvető következménye az attitűdök politikai törésvonalak mentén történő polarizálódása lett.

Az utóbbi öt évben a kormányzattal szemben kritikus elitcsoportok és a kiegyensúlyozott közéleti vitákért küzdő tömegkommunikációs szakemberek azzal szembesültek, hogy az uralkodó témák racionális diszkussziója nem tudja megakadályozni az állampolgárok egy jelentős részének radikalizálódását és az attitűdök polarizációját. Sokan úgy vélik, hogy e folyamatok legfőbb oka a fontos tömegkommunikációs csatornák kisajátításával megtámogatott, ellenérveket elhallgató intenzív kormányzati propaganda attitűdöket befolyásoló képessége. Azonban a közéleti diskurzus központi témáiban azok körében is megfigyelhetők attitűdváltozások, akik hozzájuthattak a kormányzat radikális álláspontját gyengítő érvekhez. Ez arra utal, hogy más mechanizmusok is szerepet játszhattak az attitűdök polarizálódásában.

Az alábbi tanulmány azt vizsgálja, hogy az elit diskurzus milyen mechanizmusokon keresztül radikalizálta és polarizálta a politikai közvéleményt a közéleti viták központi témáiban az utóbbi öt évben. Az elemzés egy 2015 és 2018 között zajló kutatássorozat eredményeire épül. A projekt során kérdőíves

lakossági adatfelvételekben, de kísérleti módszerrel vizsgáltuk az elit diskurzus közvéleményre gyakorolt hatását Magyarországon.¹

A kísérletekben aktuális közpolitikai kérdéseket prezentáltunk különféle képpen a válaszadók számára hírek és információk eltérő közlésével, a szóhasználat manipulálásával, illetve az aktuális pártpolitikai konfliktusok előtérbe/háttérbe helyezésével. Azt vizsgáltuk, hogy a kérdések prezentálásának módja és vagy/kontextusa milyen hatással van a választópolgárok adott témában alkotott véleményére. 2015-ben és 2016-ban a menekültügyi és bevándorlási politikával kapcsolatos vélemények befolyásolhatóságát vizsgáltuk – összefüggésben az akkor zajló európai menekültválsággal. 2018-ban pedig főként a civil szervezetek külföldi finanszírozásával kapcsolatos 2017-es törvényt (röviden: civiltörvény)² megalapozó érvek elfogadottságát vizsgáltuk.

Kutatásunk adatai szerint a közéleti viták középpontjában álló kérdésekben a magyar választók egy jelentős hányada idővel immunissá vált az adott kérdéssel kapcsolatos érvekre és prezentálási módokra. Azt találtuk továbbá, hogy ezekben a kérdésekben a politikailag elkötelezett szavazók attitűdjei nem kis részben az általuk preferált politikai közösséghez tartozásukat fejezik ki, és sokszor jelentősen különböznek pártpolitikai megfontolásoktól mentes véleményüktől. Eredményeink arra mutatnak rá, hogy a fent említett új típusú politikai kommunikáció plurális médiatérben is beszűkítette a racionális érvek vitájára épülő közéleti diskurzusok közvéleményt befolyásoló szerepét.

2. Elit diskurzus és közvélemény

2.1. A racionális szavazó és a témaorientáció

A politikatudományban több évtizeden keresztül meghatározó volt a különböző közpolitikai kérdésekben elfoglalt álláspontja alapján pártot választó racionális szavazó modellje (Downs, 1990[1957]). Ebben a modellben a politikai elit vitáit a szavazói igények mozgatják. A szavazó egy versengő piac fogyasztója, aki a pártok közpolitikai kínálatából választ saját érdekei és értékrendje alapján. A pártok pedig az inherens szavazói igényekhez próbálnak alkalmazkodni. Ugyanakkor a racionális szavazók is hallgatnak időnként az elitek véleményére. A választó által preferált elitcsoportok álláspontja ugyanis információt nyújthat a racionálisan lusta választók számára arról, hogy bonyolultabb

¹ A kutatássorozat részeredményeiről lásd: Bognár–Jankó (2015), Jankó (2016, 2018a, 2018b, 2019).

² 2017. évi LXXVI. törvény a külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról.

és/vagy kevésbé fontos kérdésekben mi lehet az adott választóhoz hasonló emberek számára a legkedvezőbb alternatíva (Slothuus, 2010; Zaller, 1996).

Az elitek ki tudják használni a racionális szavazó lustaságát; és a problémák számukra kedvező bemutatásával, azaz keretezésével befolyásolhatják a szavazók álláspontját. Az általunk alkalmazott szociológiai értelmezésben a (téma-) keret egy olyan gondolati séma és történetvezetési mód, amely a problémák és események bizonyos aspektusait kiemeli, míg másokat hanyagol (Gamson–Modigliani, 1987; Slothuus, 2008).

Bár a racionális szavazó modellje megengedi, hogy egyes elitcsoportok téma-keretezés segítségével torzítsák az állampolgári attitűdöket, a politikai elitek és a tömegkommunikációs csatornák versenye biztosíthatja, hogy egy-egy közpolitikai kérdés felmerülésekor a közvélemény idővel megismerkedjen az adott kérdés összes releváns aspektusával. Ezen túlmenően a racionális szavazót fontos kérdésekben érdeklik a pro és kontra érvek is.

A téma-keretezéssel foglalkozó kutatások megmutatják az elitcsoportoknak az egyes manipulációs technikák lehetőségeit, de egyúttal fegyvert adnak az ellenérdekelt elitcsoportok kezébe, és útmutatót adnak a pártatlan tájékoztatásra törekvő ágenseknek is. Jól működő demokráciák plurális médiaterében így többé-kevésbé érvényesülhet a racionális szavazói modell feltevése, miszerint alapvetően a politikai elit igazodik a szavazók inherens preferenciáihoz.

2.2. Az identitás-vezérelt szavazó és a motivált érvelés

Utólag visszatekintve, a racionális szavazó modellje kielégítő leírása volt a második világháború utáni néhány évtized nyugati demokráciáiban jellemző, gazdasági érdekek és alapvető világnézeti kérdések alapján szerveződő párt-politikai versengésnek (Kitschelt–Rehm, 2015). Azonban az utóbbi tizenöt évben mind az észak-amerikai, mind az európai demokráciákban fokozatosan csökkent a hosszú távú gazdasági érdekek, és nőtt az aktuális közéleti diskurzusok középpontjában álló, sokak számára csak szimbolikus jelentőséggel bíró kulturális kérdések (pl.: a házasság definíciója) szerepe a választói csoportok közötti törésvonalak kialakulásában (Kitschelt–Rehm, 2015).

A racionális szavazó elméletével jól értelmezhető demokrácia-modell átalakulását látva egyre többen vizsgálják a politikai elit közvéleményt befolyásoló szerepét (Carsey–Layman, 2006; Highton–Kam, 2011; Leeper–Slothuus, 2014, 2015; Bolsen és szerzőtársai, 2014; Boudreau–MacKenzie, 2014; Ciuk–Yost, 2016; Druckman és szerzőtársai, 2013). Az említett vizsgálatok nyomán egyre népszerűbbé válik a politikatudományban a pártidentitás alapú döntések

elmélete. A racionális szavazó modelljével konkuráló elmélet szerint az emberek sok egyéb társadalmi szerepük mellett pártok támogatóiként is értelmezik magukat; és közpolitikai attitűdjeik megformálásakor a politikai közösségek feltételezett normáihoz igazodnak (*Han–Wackman*, 2017; *Hogg*, 2003; *Iyengar és szerzőtársai*, 2012). Az identitás-vezérelt szavazó hajlandó inherens preferenciáitól eltérő véleményt kifejezni annak érdekében, hogy csoport-hovatartozását kifejezhesse.

A pártidentitás által vezérelt szavazó számára a politikai közösségek vezetőinek egy-egy kérdésben elfoglalt álláspontja az adott közösségek normáira vonatkozóan nyújt útmutatást. Az identitás megerősítésének szempontjából legfontosabbak azok az attitűdök és viselkedésformák, amelyek határozottan megkülönböztetik a különböző politikai közösségek tagjait egymástól. Következésképp az elitek olyan megnyilvánulásai, amelyek egy-egy témával kapcsolatban konfliktusokat gerjesztenek más szavazói csoportokkal, növelik a pártidentitás szavazói attitűdöket befolyásoló szerepét (*Druckman és szerzőtársai*, 2013).

A témakeretezés lehetőségei ilyenkor korlátozottak. Ugyanis az identitás alapú szavazók információhoz jutva nem a pro és kontra érveket mérlegelik, hanem a pártidentitásukkal kongruens álláspontot keresik, illetve védik (ezt hívják motivált érvelésnek, lásd: *Bolsen és szerzőtársai*, 2014; *Slothuus–Vreese*, 2010; *Kunda*, 1999). A keretezés korlátai azonban nem a manipuláció korában tartását szolgálják, hanem éppen ellenkezőleg, a versengő álláspontok megismerése alapján egyensúlyba kerülő vélemények kialakulását korlátozzák. Így az identitás alapú véleményalkotás semlegesíti az érveket ütköztető demokratikus közéleti diskurzus racionalizáló hatását. Az identitás-vezérelt véleményalkotás az egymással szemben álló elitcsoportok által sugallt álláspontokhoz konvergáló, politikai törésvonalak mentén polarizálódó szavazói attitűdökhöz vezet.

3. A kutatássorozatról

3.1. A módszerek

Kutatássorozatunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a 2015 óta tartó új politikai kommunikációs környezetben melyik szavazói modell írta le leginkább a magyar választók véleményformálását. A kérdés megválaszolásához azt vizsgáltuk meg, hogyan reagálnak a választók aktuális közéleti témák prezentálásának manipulálására. A politikai diskurzus és a tömegkommunikációs tartalmak közvéleményre gyakorolt hatásának vizsgálatát nehezíti a tartalomfogyasztók önszelekciója: az emberek jellemzően a világlátásukkal kongruens

tartalmakat szolgáltató csatornákat preferálják. További nehézséget okoz a komplex médiaüzenetek egyes elemeinek szétválaszthatatlan összefonódása.

A fenti korlátok miatt a témakeretezési vizsgálatokban gyakran alkalmaznak olyan kísérleti módszereket, ahol az alanyokat véletlenszerűen különböző csoportokra osztják. Az ilyen kísérletekben az ún. „kezelt csoportok” tagjai jellemzően a vizsgálat témájához kapcsolódó információkat kapnak, majd a témához kötődő kérdésekre válaszolnak. Az ún. „kontrollcsoport” tagjai az említett információk megismerése nélkül válaszolnak ugyanazokra a kérdésekre. A kutatók a válaszok csoportok közötti eltéréseit az információk (rövid távon érvényesülő) hatásának tudják be. Kísérletsorozatunkban a kezelt csoportok tagjai a válaszadás előtt (a) a kérdéssel kapcsolatos valószerű újságcikket olvastak, vagy (b) a vizsgálatok fókuszában lévő kérdésekhez nem kapcsolódó, de az aktuális közéleti diskurzusban politikai vitákat gerjesztő felvezető kérdéseket kaptak.

3.2. Az adatfelvételekről

Az empirikus kutatássorozatunk 2015 nyara és 2018 tavasza között zajlott. Ennek során hat hullámban, összesen nyolc kérdőíves felmérést végeztünk. Mind-egyik adatfelvételben önkitöltéses kérdőíveket alkalmaztunk. A legelső, pilot-felmérés 2015. szeptember közepén és október elején zajlott a *Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem* és a *Pécsi Tudományegyetem* 282 diákjának részvételével, *Bognár Adrienn* és a szerző együttműködésében (*Bognár-Janky*, 2015). Az első lakossági felmérés 2015 decemberében volt, 500 fős, online kvótás mintavétel alapján. A lakossági adatfelvétel mellett műegyetemi diákok körében és a Facebookon is végeztünk felmérést, összesen mintegy 350 fő részvételével. A következő adatfelvétel 2016 márciusában és áprilisában zajlott, egy 1800 fős, és még ugyanabban az évben június végén és július elején végeztünk egy újabb felmérést 1000 fős mintán.

2017-ben új felméréseket terveztünk korábban nyitva hagyott kutatási kérdések vizsgálatára. Az adatfelvételek a 2018-as parlamenti választási kampány kezdetére és végére időzítettük. 2017 és 2018 fordulóján és 2018. március végén 1000-1000 főt kérdeztünk meg, nagyon hasonló szerkezetű kérdőívekkel. Mindegyik felmérés fókuszában az adott időszakban releváns közpolitikai kérdések álltak. 2015-ben és 2016-ban az európai menekültválsághoz kapcsolódóan tettünk fel közpolitikai kérdéseket. 2017-ben és 2018-ban a 2017-es civiltörvényhez kapcsolódóan a civil szervezetek finanszírozásáról kérdeztük a felmérések résztvevőit; továbbá egy, az aktuális közéleti diskurzusból hiányzó

közpolitikai kérdés (gyermekek után járó szavazójog)³ is szerepelt a kérdőívekben.

4. Az eredmények

4.1. A szavak és narratívák ereje intenzív közéleti diskurzus idején

Korábbi kutatások azt mutatják, hogy a témakeretezés érdemben befolyásolja a bevándorlókról és bevándorlásról alkotott véleményeket (pl.: *Blinder–Jeannet*, 2014; *Hainmueller–Hopkins*, 2015; *Harell és szerzőtársai*, 2012; *Simonovits*, 2012). Keretezési kísérleteink kiinduló hipotézise ezért az volt, hogy erősen sarkított tálalással a menedékpolitikával kapcsolatos állampolgári vélemények befolyásolhatók. Az európai menekültválság idején a magyar kormányzati kommunikáció komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy a közvélemény számára biztonságpolitikai értelmezési keretben jelenjen meg a hirtelen nagy létszámban érkező menedékkérők problémája.

A keretezési erőfeszítések fontos eleme volt menedékkérők megnevezése. A kormányzati szereplők és a kormányzat befolyása alatt álló vagy vele szimpatizáló sajtótermékek, tv- és rádiócsatornák akkurátusan kerültek, hogy az Unió határaitra érkező menedékkérőket *menekülteknek* nevezzék. Ehelyett *bevándorlóknak* vagy *migránsoknak* nevezték őket (*Janky*, 2019). Ezzel szemben a kormányzati törekvésekkel kevésbé szimpatizáló, független médiavállalkozásoknál dolgozó újságírók és más, nyilvánosság elé lépő független szereplők előszeretettel hivatkoztak menekültként a menedékkérőkre (*Janky*, 2019).

Első kutatási kérdésünk az volt, hogy a témakeretezés talán legkönnyebben mérhető típusa, a szóhasználat milyen hatással lehet a médiafogyasztók közpolitikai véleményére intenzív közéleti diskurzus idején. A legelső, kismintás felmérésben nem találtunk különbséget a menekült és migráns szavak használatával feltett kérdésekre adott válaszok között. Azonban a bevándorló kifejezés használata befogadóbb attitűdöket generált, mint a menekült (*Bognár–Janky*, 2015).

2015 telén, egy némileg csendesebb időszakban, nagyobb mintán, többféle adatfelvételi módszerrel is megvizsgáltuk a szóhasználat menedékügyi politikával kapcsolatos véleményekre gyakorolt hatását. A decemberi felmérések-

³ E jog azt jelentené, hogy a háztartásukban kiskorú gyermeket nevelő állampolgárok gyermekeik számának függvényében több szavazatot adhatnának le, mint akik éppen nem nevelnek otthon kiskorú gyermekeket.

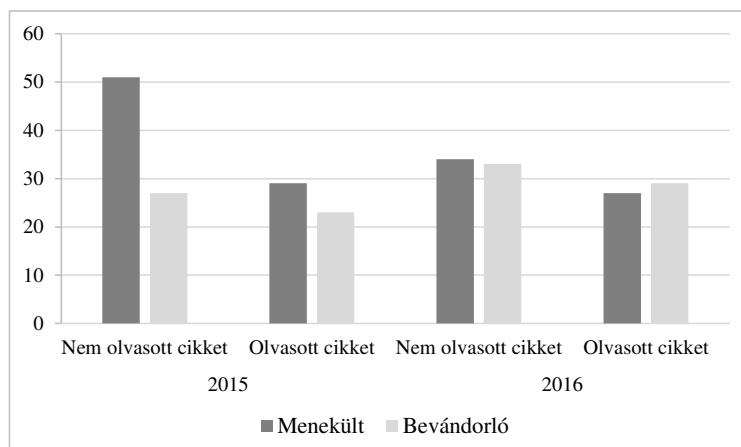
ben a függő változó a következő kérdés volt: „Mit gondol, mit tegyen a kormány a háborús övezetektől származó, Magyarország határára legálisan érkező, menedékkérelmet beadó menekültekkel/bevándorlókkal?” A válaszadók az azonnali kitoloncolástól a hosszú távú befogadásig terjedő hat opció közül választhatták ki a véleményükhöz legközelebb eső álláspontot. A felmérésben a témaeretezés hatását úgy is vizsgáltuk, hogy a kérdezettek egy része az aktuális válsághoz kapcsolódó újságcikket olvashatott el a menekültügyre vonatkozó kérdés megválaszolása előtt (részletesebben erről lásd a következő 4.2. alfejezetet).

A kérdéssel újságcikk nélkül szembesülő válaszadók nagyon érzékenyek voltak a szóhasználatra. Sokkal kevésbé voltak hajlandók bevándorlók befogadására, mint a menekültekére (*I. ábra*). A kérdés megválaszolása előtt újságcikket olvasó válaszadók ezzel szemben nem tettek különbséget bevándorlók és menekültek között. Annak ellenére sem, hogy az újságcikkek szövegezését (menekült vs. bevándorló) hozzáigazítottuk a kérdéséhez. A szóhasználati hatás eltűnése független volt attól, hogy milyen cikket olvasott a válaszadó. A fenti eredményeket a lakossági felméréssel párhuzamosan zajló egyetemi felmérésben és a Facebookon toborzott mintán is reprodukálni tudtuk.

2016 nyarán 1000 fős lakossági mintán megismételtük ezt a kísérletet. A vizsgált kérdés ugyanaz volt, mint 2015 decemberében; míg a kérdezetteknek bemutatott cikkek az aktuális diskurzushoz és történésekhez igazodva változtak. Ebben a felmérésben már sem az újságcikket olvasó, sem a kérdéssel cikk nélkül szembesülő válaszadók körében nem volt különbség a menekültek és a bevándorlók befogadásáról alkotott vélemények között (*I. ábra*). A menekültekkel vs. bevándorlókkal kapcsolatos vélemények 2015 és 2016 között megfigyelt konvergálása aszimmetrikus folyamat volt. Az intenzív kampány és közéleti diskurzus nyomán a menekült értelmezése hasonult a bevándorlóéhoz.

A szóhasználat hatásának vizsgálata mellett a komplex témaeretezés (egy-egy témáról alkotott narratíva) véleményekre gyakorolt befolyását is megvizsgáltuk olyan kísérletekben, ahol a kezelt csoportokba került alanyok a fent ismertetett, menekültüggyel kapcsolatos kérdés megválaszolása előtt két rövidített, az Index-portálon megjelent cikk közül kaptak véletlenszerűen egyet. Az egyik cikk megértően szólt a menedékkérők motivációjáról (az ilyen tartalmakat pozitív cikkeknek nevezzük az alábbiakban), a másik a válság negatív következményeit helyezte előtérbe (ezek a negatív cikkek).

1. ábra. A menedékkérők befogadását támogatók aránya a menekültügyre vonatkozó kérdés szóhasználatára és a kérdés előtt kapott információk szerint 2015-ben és 2016-ban (százalék)

Megjegyzés: A kérdés így hangzott: „Mit gondol, mit tegyen a kormány a háborús övezetektől származó, Magyarország határára legálisan érkező, menedékkérelmet beadó menekültekkel, bevándorlókkal?” Az ábrán azok aránya látható, akik a szóban forgó menekültek, bevándorlók 1-2 hónapnál hosszabb befogadását támogatják.

Forrás: A szerző 2015-ben és 2016-ban készített online kvótás lakossági felmérései. A minta elemszám 2015-ben 500 fő, 2016-ban 1000 fő volt.

Az előzetes pilot-felmérésben nem találtunk statisztikailag szignifikáns eltérést a pozitív és negatív cikkek olvasóinak véleménye között (ebben a fázisban még nem alkalmaztunk kontrollcsoportot). A 2015. decemberi felmérésekben sem találtunk eltérést a pozitív, illetve negatív cikket olvasó válaszadók véleménye között abban, hogy hogyan oldaná meg a menekültügyi kérdést Magyarországon. Azonban mindkét kezelt csoport szigorúbb menedékügyi politikát sürgetett, mint a cikket nem olvasó kontrollcsoport tagjai. Ezek ugyanazok a válaszadók, akiknek a körében a menekültek megítélése konvergált a bevándorlók megítéléséhez.

A fenti eredmények tanulsága, hogy amennyiben a 2015–16-os menekültválság diskurzus bármilyen módon előtérbe került, a válaszadók szigorúbb menedékügyi politikát sürgettek. Nem a téma keretezése, hanem már a téma szóba kerülése is befolyásolta a válaszadókat. 2016 tavaszán újabb kísérletet tettünk arra, hogy megvizsgáljuk a menekültválság lakosság felé irányuló prezentálásának közpolitikai véleményekre gyakorolt hatását. A téma pozitív keretezését

ezúttal nem egy aktuális újságcikkkel, hanem egy fiktív, menekült család bemutatásával és perspektíváik válaszadó általi értékelésével értük el. Így, a negatív cikk erős negatív (szigorítás irányába elmozduló) hatása mellett a pozitív keret csekély mértékben növelni tudta a befogadás-párti vélemények arányát.

4.2. A politikai orientáció keretezési hatást moderáló szerepe

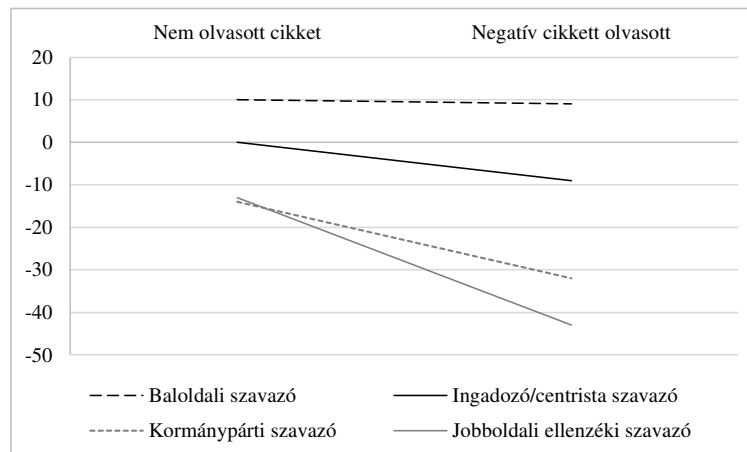
A menekültválság alatt született közvélemény-kutatások és saját eredményeink is arra utalnak, hogy bár a kormányzat a választók többségét meggyőzte arról, hogy biztonságpolitikai keretekben értelmezze a menekültválságot, a baloldali szavazók körében sokan az események humanitárius narratíváját tették magukévá. Ezért megvizsgáltuk azt is, hogy miképpen reagáltak a keretezési ingerekre a különböző politikai orientációjú válaszadók. A 2015. decemberi felmérés adatai azt mutatták, hogy a baloldali ellenzéki szavazók a különböző keretezésű cikkek hatására sem változtatták meg a többi választónál befogadóbb álláspontjukat. Számukra a menekültválság témájának előtérbe kerülése a kérdés során nem eredményezte azt, hogy a kormány által javasolt biztonságpolitikai keretezéssel kongruens, szigorúbb menedékügyi politikát javasoljanak.

A 2016. tavaszi, nagyobb létszámú felmérésben érdemben tudtuk elemezni az erősen kormánypárti, a baloldali ellenzéki, a jobboldali ellenzéki és a bizonytalan/centrista szavazók véleményváltozását. Az előző felméréshez hasonlóan azt tapasztaltuk, hogy a baloldali ellenzéki szavazók ellenállnak a menekültválság témáját előtérbe helyező negatív cikk sugallta értelmezésnek. Ugyanakkor a cikk legnagyobb mértékben a radikális jobboldali szavazók véleményét változtatta meg, de erősen hatott a kormánypárti szavazók álláspontjára, és némi hatást gyakorolt a centrista szavazókra is (2. ábra).

A menedékkérők problémáját pozitívan keretező ingerre a különböző politikai orientációjú válaszadók hasonlóan reagáltak: kismértékben befogadóbb véleményük lett – kivéve a radikális jobboldali szavazókat, akik a menekült család bemutatásának hatására is szigorúbb menedékügyi politikát támogattak. A korábbiakban ismertetett keretezési kísérletek megmutatták, hogy a menekültválságot kísérő intenzív közéleti diskurzus (más szóval agresszív kormánypropaganda) kontextusában nehéz a választókat egyszerű manipulációkkal meggyőzni arról, hogy befogadóbb (restriktívebb) menedékügyi politikára lenne szükség. Úgy tűnik, hogy a szavazók egy része pusztán a válságot övező diskurzus előtérbe kerülésére reagál – szigorúbb menedékügyi intézkedéseket támogatva. A különböző szavazói csoportok fenti összehasonlítása azt is meg-

mutatta, hogy ez a reakció csak a jobboldali szavazókra jellemző. Emiatt a válság témájának előtérbe kerülésekor nő a különbség a bal- és jobboldali szavazók menedékpolitikával kapcsolatos véleménye között.

2. ábra. A menedékkérőket negatívan tálló cikk hatása a befogadásukat támogatók arányának változására

Megjegyzés: A kérdés így hangzott: „Mit gondol, mit tegyen a kormány a háborús övezetkből származó, Magyarország határára legálisan érkező, menedékkérelmet beadó menekültekkel/bevándorlókkal?”. A változások mértékét százalékpontokban adjuk meg, LPM regressziós modell alapján.

Forrás: A szerző által vezetett 2016-os online kvótás lakossági felmérés adatai.

4.3. A politikai identitás hatásának mérése

A fentiekben bemutatott polarizációs folyamatok egyik lehetséges, a racionális szavazó modelljével kongruens interpretációja, hogy a szavazók a politikai orientációjuktól függően tanultak a politikai elit képviselőinek véleményéből, és a kampány során átalakították a menedékügyi politikáról alkotott véleményüket. Egy másik, az identitás-alapú szavazó modelljén nyugvó interpretáció, hogy a szavazóknak létezik egy-egy, a válságtól független, illetve a válság-diskurzus kontextusában érvényes véleménye a menedékügyi politikáról. Ez utóbbi interpretációt erősíti a 2015-ös felmérés, amikor egy időben tudtuk mérni a menekültek iránti magas szintű szolidaritást, és a korábban intenzívebb diskurzus felidézésekor a keretezéstől függetlenül alacsonyabb szintűt is. A

kutatássorozat utolsó fázisában arra vállalkoztunk, hogy direkt módon teszteljük a politikai identitás által vezérelt véleményalkotás elméletét.

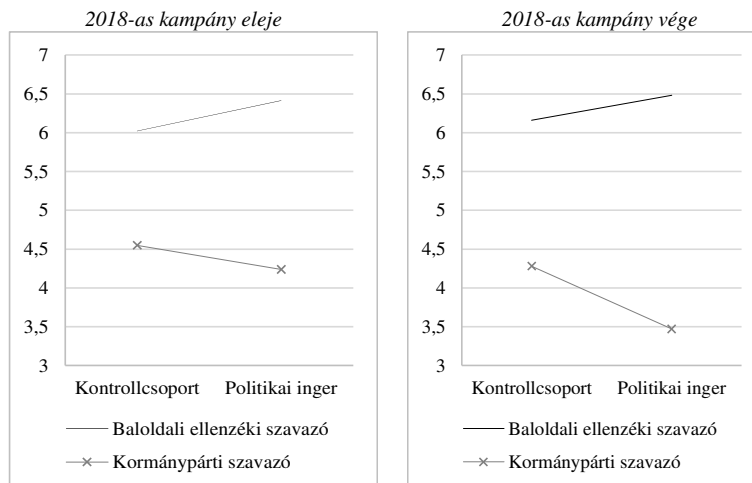
Az identitás alapú politikai attitűdök azonosítására kevés meggyőző kísérlet született eddig. A politikatudományban alkalmazott kísérleti módszerek ugyanis kevésbé alkalmasak arra, hogy a politikai identitás közvetlen hatását megkülönböztessük a racionális tanulás és/vagy a motivált érvelés következményeitől. Mindazonáltal vannak kutatási eredmények, amelyek egyszerre cáfolják a racionális tanulási tézist, és erősítik az identitás elméletet. *Slothuus–Vreese* (2010) dániai, *Druckman és szerzőtársai* (2013) pedig amerikai mintán vizsgálták a pártbefolyás szerepét a pártok közötti konfliktusokban központi szerepet játszó témákban, illetve konszenzusos kérdésekben. A pártálláspontok attitűdöket befolyásoló szerepe erősebb volt a konfliktusos témák esetében.

A mi vizsgálatunk módszere eltér a korábbi politikatudományi elemzésektől. Ehelyett a szociálpszichológiai identitás-kutatásban bevett eljárást alkalmaztuk. A nevezett eljárás lényege, hogy mielőtt egy identitás szempontjából érzékeny témában kérdezzük a kísérlet „kezelt csoportjába” került résztvevőket, a témától független ingerekkel tesszük számukra szembeötlővé identitásukat. Kutatásunk kezelt csoportjaiban a kormány és az ellenzék között vitát gerjesztő aktuális közügyekben kérdeztük a résztvevők véleményét, mielőtt rátérünk volna a felmérés fókuszában álló közpolitikai témára (ami ez esetben a menekültkérdés, illetve később a civiltörvény mögötti érvrendszer volt). A vitát gerjesztő ügyek között volt a különböző felmérésekben többek között a Nemzeti Bank elnökének fizetése, az egészségügy helyzete, a stadionépítés és az Európai Unióhoz való viszony (mindig a kérdezést megelőző időszakban napirenden lévő témákat választottunk).

Az első kísérletet még 2016-ban végeztük el, a menedékpolitikával kapcsolatos vélemények alakulását vizsgálva. Ebben a felmérésben a politikai identitást erősítő inger hatására enyhe mértékben polarizálódtak a vélemények: a kezelt csoportban a radikális jobboldaliak és kormánypártiak (baloldaliak) kissé bevándorlás ellenesebbek (pártibbak) lettek.

A 2018-as parlamenti választást megelőzően végeztük a modell újabb tesztjét, két ütemben (a választási kampány kezdetén és végén). Azt kérdeztük, hogy a válaszadó mennyire ért egyet a következő állítással: „A magyar emberek érdekeit szolgálja, ha karitatív munkát és jogsegély szolgáltatást végző önkéntes szervezetek nemcsak itthonról, de külföldről is elfogadnak pénzt a munkájukhoz.” Továbbá a modell teljesebb tesztelésének érdekében az aktuális diskurzusból hiányzó kérdésben (a gyermekek után járó szavazójog) is megvizsgáltuk a politikai identitás szembetűnővé válásának hatását.

3. ábra. A civilszervezetek külföldi finanszírozásával kapcsolatos attitűdök alakulása a bal- és jobboldali szavazók körében a politikai identitás előhívásának függvényében a 2018-as parlamenti választás kampányában (skálaértékek polarizációja)

Megjegyzés: A kérdés így hangzott: „Mennyire ért egyet vagy nem érte egyet az alábbi állítással? A magyar emberek érdekeit szolgálja, ha karitatív munkát és jogsegély szolgáltatást végző önkéntes szervezetek nemcsak itthonról, de külföldről is elfogadnak pénzt a munkájukhoz.” A válaszokat hétfokú attitűd-skálán mértük.

Forrás: A szerző 1000-1000 fős, 2018 januárjában, illetve március végén végzett online kvótás lakossági felmérései.

Az eredmények megerősítik a politikai identitás alapú véleményalkotás modelljét. A politikai identitást előhívó ingerekkel kezelt csoportban a bal- és jobboldali szavazók közötti vélemények jelentősen polarizálódtak: a „kezelt csoportban” a bal-, illetve jobboldaliak között az attitűdskálán mért távolság 47 százalékát magyarázza a politikai identitás előhívása (3. ábra). A polarizáció mértéke nem változott sokat a választási kampány során; és az elején és a végén is növekedett a baloldaliak és jobboldaliak közötti véleménykülönbség a politikai identitás előhívásának hatására.

Ezt a polarizációs hatást a gyermekek után járó szavazójogról alkotott véleményekben nem lehetett megfigyelni. Ez is egybeesik az identitás alapú véleményalkotás modelljével. Ugyanis ez a kérdés nem volt magasan a politikai napirenden a kérdezést megelőző hetekben, hónapokban.

5. Összegzés

Elemzésünk azt vizsgálta, hogy az elit diskurzus milyen mechanizmusokon keresztül polarizálta a magyar politikai közvéleményt az utóbbi években. A tanulmányban egy 2015 és 2018 között zajló kutatássorozat eredményeit használtuk fel. A kutatásban kísérleti módszerrel vizsgáltuk az elit diskurzus közvéleményre gyakorolt hatását. A felméréssorozat első szakaszában (2015–2016) a menekültügyi és bevándorlási politikával kapcsolatos attitűdöket vizsgáltuk, míg a második szakaszban (2018) a civil szervezetek finanszírozásának kérdéseit helyeztük a felmérések középpontjába.

A közvélemény-befolyásolás két mechanizmusának szerepét vizsgáltuk: egyrészt a közéleti kérdések prezentálásának hatását; másrészt a politikai identitás előhívásának következményeit. Kísérleteink egyes eredményei megmutatták, hogy a magyar választók racionálisan reagálnak a fontos közéleti témák keretezésére, azaz fontos lehet, hogy az elitcsoportok miképpen prezentálják az aktuális társadalmi kérdéseket számukra.

Adataink ugyanakkor azt is megmutatták, hogy miután egy kérdést a közéleti viták fókuszába helyeztek, a magyar választók egy jelentős hányada immunissá válik az adott kérdéssel kapcsolatos érvekre és prezentálási módokra, és ragaszkodik politikai identitásának megfelelő véleményéhez. Eredményeink továbbá arra utalnak, hogy a politikai kommunikáció fókuszába kerülő közéleti kérdésekben jelentősen nagyobb a különbség a kormánypárti és ellenzéki szavazók politikai közösségeik (vélt) elvárásainak megfelelő attitűdjei között, mint az inherens preferenciák között. Azaz, a politikusok feltűnő érdeklődése egy-egy kérdés iránt a közvélemény politikai törésvonalak mentén történő polarizálódásához vezet az adott kérdésben.

Kutatásunk egyik alapvető tanulsága, hogy az utóbbi öt év intenzív kormányzati kommunikációja jelentősen korlátozta más elitcsoportok lehetőségeit arra, hogy a közéleti diskurzus fókuszában lévő kérdésekben racionális érvekkel győzzék meg a közvéleményt.

Ebben bizonyára szerepet játszhatott egyes vélemények kizárása befolyásos tömegkommunikációs csatornákról, továbbá a szóban forgó kérdések (menekültügyi politika és civil szervezetek finanszírozása) manipulatív prezentálása is. Ugyanakkor kísérleteink eredményei arra utalnak, hogy a kormányzati kommunikáció azért is tudta sikerrel korlátozni az álláspontjával ellentétes érvek befolyását, mert az átlagszavazóival eredetileg nem feltétlenül egyező, az elitek és szavazók egyes csoportjai számára pedig kifejezetten felháborító kormányzati álláspontok támogatása a politikai identitás kifejezésének eszköze lett a politikailag elkötelezett szavazók körében.

IRODALOM

- Ball-Rokeach, S. J.–Power, G. J.–Guthrie, K. K.–Waring, H. R. (1990): Value-Framing Abortion in the United States: An Application of Media System Dependency Theory. *International Journal of Public Opinion Research*, Vol. 2. No. 3. 249–273. o.
- Bechtel, M. M.–Hainmueller, J.–Hangartner, D.–Helbling, M. (2015): Reality Bites: The Limits of Framing Effects for Salient and Contested Policy Issues. *Political Science Research and Methods*, Vol. 3. No. 3. 683–695. o.
- Bernáth Gábor–Messing Vera (2015): Bedarálva: A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei. *Médiakutató*, 16. évf. 3. sz. 7–17. o.
- Blinder, S.–Jeannot, A. M. (2014): Numbers And Waves, the Illegal and the Skilled: The Effects of Media Portrayals of Immigrants on Public Opinion in Britain. Working Paper, Prepared for presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington DC, August 28–31st, 2014. Available at SSRN 2476123.
- Bognár Adrienn–Janky Béla (2015): Menekült-hírek és véleményalkotás 2015 őszén: Egy médiahatás-vizsgálat első eredményei. *Socio.hu*, 2015/4. sz. 136–150. o.
- Bolsen, T.–Druckman, J. N.–Cook, F. L. (2014): The Influence of Partisan Motivated Reasoning on Public Opinion. *Political Behavior*, Vol. 36. No. 2. 235–262. o.
- Boudreau, C.–MacKenzie, S. A. (2014): Informing the Electorate? How Party Cues and Policy Information Affect Public Opinion About Initiatives. *American Journal of Political Science*, Vol. 58. No. 1. 48–62. o.
- Carsey, T. M.–Layman, G. C. (2006): Changing Sides or Changing Minds? Party Identification and Policy Preferences in the American Electorate. *American Journal of Political Science*, Vol. 50. No. 2. 464–477. o.
- Chong, D.–Druckman, J. N. (2007): FramingTheory. *Annual Revue of Political Science*, Vol. 10. 103–126. o.
- Ciuk, D. J.–Yost, B. A. (2016): The Effects of Issue Salience, Elite Influence, and Policy Content on Public Opinion. *Political Communication*, Vol. 33. No. 2. 328–345. o.
- Csontos László–Kornai János–Tóth István György (1996a): Adótudatosság és fiskális illúziók. *Társadalmi Riport 1996*, Társi, Budapest. 238–271. o.
- Csontos László–Kornai János–Tóth István György (1996b): Az állampolgár, az adók és a jóléti rendszer fogalma. *Századvég, Új Folyam* 2. sz. 3–28. o.
- Dancey, L.–Goren, P. (2010): Party Identification, Issue Attitudes, and the Dynamics of Political Debate. *American Journal of Political Science*, Vol. 54. No. 3. 686–699. o.
- Downs, A. (1990): Politikai cselekvés a demokráciában: egy racionális modell. *Közgazdasági Szemle*, 38. évf. 9. sz. 993–1011. o.
- Druckman, J. N.–Kam, C. D. (2011): Students as Experimental Participants. *Cambridge Handbook of Experimental Political Science* 1., 41–57. o.
- Druckman, J. N.–Leeper, T. J. (2012): Learning More From Political Communication Experiments: Pretreatment and Its Effects. *American Journal of Political Science*, Vol. 56. No. 4. 875–896. o.
- Druckman, J. N.–Jacobs, L. R. (2015): *Who Governs? Presidents, Public Opinion, and Manipulation*. University of Chicago Press, Chicago.
- Druckman, J. N.–Peterson, E.–Slothuus, R. (2013): How Elite Partisan Polarization Affects Public Opinion Formation. *American Political Science Review*, Vol. 107. No. 1. 57–79. o.
- Gamson, W. A.–Modigliani, A. (1987): *The Changing Culture of Affirmative Action*. Megjelent: Braungart, R. G.–Braungart, M.M. (szerk.): *Research in Political Sociology*. CT: JAI Press, Greenwich.

- Hainmueller, J.–Hopkins, D. J. (2015): The Hidden American Immigration Consensus: A Conjoint Analysis of Attitudes Toward Immigrants. *American Journal of Political Science*, Vol. 59. No. 3. 529–548. o.
- Han, J.–Wackman, D. B. (2017): Partisan Self-Stereotyping: Testing the Salience Hypothesis in a Prediction of Political Polarization. *International Journal of Communication*, Vol. 11. 603–625. o.
- Harell, A.–Soroka, S.–Iyengar, S.–Valentino, N. (2012): The Impact of Economic and Cultural Cues on Support for Immigration in Canada and the United States. *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 45. No. 3. 499–530. o.
- Highton, B.–Kam, C. D. (2011): The Long-Term Dynamics of Partisanship and Issue Orientations. *The Journal of Politics*, Vol. 73. No. 1. 202–215. o.
- Hogg, M. A. (2003): *Social Identity*. Guilford Press, New York.
- Iyengar, S.–Sood, G.–Lelkes, Y. (2012): Affect, Not Ideology: A Social Identity Perspective on Polarization. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 76. No. 3. 405–431. o.
- Janky Béla (2016): A témakeretkezés hatása a menekültpolitikával kapcsolatos véleményekre. *Regio*, 24. évf. 4. sz. 121–139. o.
- Janky Béla (2018a): Salience of Political Identity and Social Attitudes. Paper prepared for the ECPR General Conference.
- Janky Béla (2018b): Politikai identitás és társadalmi attitűdök. Megjelent: Tóth Pál Péter (szerk.): *Siófokról indultam...* Gondolat, Budapest.
- Janky Béla (2019): Changing Connotations and the Evolution of the Effect of Wording: Labeling Asylum Seekers in a Political Campaign. *International Journal of Public Opinion Research*, Vol. 31. No. 4. 714–737. o.
- Kenyeres, Attila Z.–Szabó, József (2016): The Migration Crisis: Representation of a Border Conflict in Hungarian, German and Pan-European Television New Coverage. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 7. No. 1. 71–91. o.
- Kitschelt, H.–Rehm, Ph. (2015): Party Alignments. Change and Continuity. Megjelent: Beramendi, P.–Häusermann, S.–Kitschelt, H.–Kriesi, H. (szerk.): *The Politics of Advanced Capitalism*. Cambridge University Press, Cambridge, MA, 179–201. o.
- Kunda, Z. (1999): *Social Cognition: Making Sense of People*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Layman, G. C.–Carsey, T. M.–Horowitz, J. M. (2006): Party Polarization in American Politics: Characteristics, Causes, and Consequences. *Annual Review of Political Science*, Vol. 9. 83–110. o.
- Leeper, T. J.–Slothuus, R. (2014): Political Parties, Motivated Reasoning, and Public Opinion Formation. *Political Psychology*, Vol. 35. No. S1. 129–156. o.
- Leeper, T. J.–Slothuus, R. (2015): Can Citizens Be Framed? How Information, Not Emphasis, Changes Opinions. Kézirat, Aarhus University.
- Mullinix, K. J. (2016): Partisanship and Preference Formation: Competing Motivations, Elite Polarization, and Issue Importance. *Political Behavior*, Vol. 38. No. 2. 383–41. o.
- Mutz, D. C. (2011): *Political Psychology and Choice*. Megjelent: R. Goodin (szerk.): *Oxford Handbook of Political Science*. Oxford University Press, Oxford, UK. 345–364. o.
- Petersen, M. B.–Slothuus, R.–Togeby, L. (2010): Political Parties and Value Consistency in Public Opinion Formation. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 74. No. 3. 530–550. o.
- Schemer, C.–Wirth, W.–Matthes, J. (2012): Value Resonance and Value Framing Effects on Voting Intentions in Direct-Democratic Campaigns. *American Behavioral Scientist*, Vol. 56. No. 3. 334–352. o.
- Scheufele, D. A.–Iyengar, S. (2012): The State of Framing Research: A Call for New Directions. *The Oxford Handbook of Political Communication Theories*. Oxford University Press, New York. 1–26. o.

- Simonovits Bori (2012): Ali, Chen, Fatima és Sára esélyei a magyar munkaerő- és lakáspiacon. Megjelent: Sik Endre–Simonovits Bori (szerk.): Abena, Sára, Chen és Ali esélyei Magyarországon. Társi Zrt., Budapest. 68–117. o.
- Simonovits Bori–Bernát Anikó (szerk., 2016): The Social Aspects of the 2015 Migration Crisis in Hungary. Társi Zrt., Budapest.
- Slothuus, R. (2008): More than Weighting Cognitive Importance: A Dual-Process Model of Issue Framing Effects. *Political Psychology*, Vol. 29. No. 1. 1–28. o.
- Slothuus, R. (2010): When Can Political Parties Lead Public Opinion? Evidence from a Natural Experiment. *Political Communication*, Vol. 27. No. 2. 158–177. o.
- Slothuus, R.–De Vreese, C. H. (2010): Political Parties, Motivated Reasoning, and Issue Framing Effects. *The Journal of Politics*, Vol. 72. No. 3. 630–645. o.
- Turner, J. C.–Oakes, P. J.–Haslam, S. A.–McGarty, C. (1994): Self and Collective: Cognition and Social Context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 20. No. 5. 454–463. o.
- Zaller, J. (1996): The Myth of Massive Media Impact Revived: New Support for a Discredited Idea. Megjelent: Mutz, D. C.–Sniderman, P. M.–Brody, R. A. (szerk.): *Political Persuasion and Attitude Change*. University of Michigan Press, Ann Arbor, 17–78. o.